

بررسی تأثیرات سیاسی - فرهنگی انقلاب اسلامی بر تحولات کشورهای حوزه دریای خزر

یدالله سپهری*

یعقوب توکلی**

چکیده

یک بررسی همه‌جانبه از آثار و بازتاب جهانی انقلاب اسلامی بر ملل دیگر نشان می‌دهد میزان تأثیرگذاری انقلاب اسلامی با توجه به نزدیکی و دوری فرهنگی و جغرافیایی جوامع مختلف با جامعه ایران، متفاوت بوده است. فرضیه اصلی تحقیق عبارت است از این که در بین مجموع عوامل تأثیرگذار، عوامل فرهنگی و سیاسی، بیشترین سهم را در قفقاز شمالی، جنوبی و برخی از کشورهای آسیای مرکزی دارد. هدف از این پژوهش بررسی تأثیرات سیاسی - فرهنگی انقلاب اسلامی بر تحولات کشورهای حوزه دریای خزر می‌باشد. نتایج تحقیق نیز نشان می‌دهد با توجه به وجود موانع مختلف، انقلاب اسلامی توانست تأثیرات قابل ملاحظه‌ای را در این مناطق داشته باشد.

واژگان کلیدی

انقلاب اسلامی، تأثیرات فرهنگی و اجتماعی، حوزه دریای خزر، آسیای مرکزی.

طرح مسئله

انقلاب اسلامی ایران به دلیل جذابیت در شعارها، اهداف، روش‌ها، محتوا، نتایج حرکت‌ها، سابقه مشترک دینی

*. استادیار گروه معارف اسلامی دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان.

yadollahsephri@rayana.ir

yaghubtavakoli@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۰/۲۶

** استادیار دانشگاه معارف اسلامی.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۳/۲۵

و تاریخی و شرایط محیطی، منطقه‌ای و بین‌المللی، پدیده‌ای اثرگذار در کلیت جهان اسلام بوده است. این مایه‌های اثربخش به‌طور طبیعی یا ارادی و برنامه‌ریزی شده از طریق کنترل‌هایی چون ارگان‌های انقلابی، سازمان‌های رسمی دولتی و اداری، ارتباط علمی و فرهنگی، مبادلات تجاری و اقتصادی، در کشورهای مسلمان بازتاب یافته و دولت‌ها، جنبش‌ها و سازمان‌های دینی را در آن جوامع با درجات مختلف متأثر کرده است.

الف) ماهیت و مبانی انقلاب

یک. تعریف انقلاب

شهید مطهری، انقلاب را این‌گونه تعریف کرده است:

انقلاب عبارت است از جریانی از طغیان و عصیان مردم یک ناحیه و یا یک سرزمین علیه نظم موجود، برای ایجاد نظم یا عمل اکثریت مردم که به صورت تجلی اراده جامعه که طالب حق تعیین حاکمیت و مسئولیت بر سرزمین خویش می‌باشد. (مطهری، ۱۳۸۲: ۳۹)

کوهکن در تعریف انقلاب می‌گوید:

نهضتی سرسختانه و بر مبنای اصول مکتبی معین که با درک واقعیت‌های موجود، به‌دنبال تغییر و دگرگونی عمیق و بنیادین، در کلیه ابعاد زندگی فردی، اجتماعی و سیاسی و معیارها، اصول و ارزش‌های ریشه‌ای حاکم است. (کوهکن، ۱۳۸۸: ۱۷ / ۳۰)

انقلاب اسلامی ایران

انقلاب اسلامی ایران رویداد مهمی است که ریشه در انقلاب‌ها، قیام‌ها و جنبش‌های اسلامی در تاریخ صدر اسلام و تاریخ معاصر ایران و اسلام دارد.

بعثت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در عصر جاهلیت با انقلاب اسلامی آن حضرت، موجب دگرگونی جامعه و شکل‌گیری پایه‌های تمدن اسلامی شد و بدین‌رو نقطه عطفی در تاریخ زندگی بشر گردید. تاجایی که حتی در اروپا و تحت تأثیر تمدن اسلامی، رنسانس پدید آمد و به گفته مورخانی همانند ویل دورانت و گوستاو لوبون، قرون وسطی که به عصر تاریکی مشهور بود، با بهره‌گیری از آموزه‌های اسلامی پایان پذیرفت و عصر جدید در اروپا آغاز گردید. (لوبون، بی‌تا: ۷۲۶)

پس از حادثه عظیم بعثت، واقعه غدیر خم و مسئله امامت نیز اندیشه حکومت اسلامی و رهبری دینی را برای بشر به ارمغان آورد و بدین‌سان انقلاب اسلامی بر پایه اندیشه سیاسی شیعه و محوریت حکومت اسلامی در عصر غیبت، شکل گرفت. همچنین قیام عاشورای حسینی برای قیام‌های عدالت‌خواهانه و ظلم‌ستیزانه، به‌عنوان الگوی جهاد و مبارزه با نظام طاغوت و تلاش برای استقرار ارزش‌های اسلامی، قرار گرفت. این حادثه عظیم نه‌تنها در جوامع اسلامی، بلکه در جوامع غیر اسلامی نیز تحولات و تغییرات اجتماعی زیادی پدید آورد. تاجایی که مهاتما گاندی رهبر مبارزان آزادی‌خواه هند، از حسین بن علی علیه السلام و

یارانش در کرپلا به عنوان الگوی مبارزه علیه استعمار انگلیس یاد می‌کند. (ابوالحسنی، ۱۳۷۷: ۳۰۵) همچنین بعد از مبارزاتی که در عصر غیبت کبری بیش از هزار سال صورت گرفته است، حوادث تاریخ معاصر کشورمان همانند نهضت تحریم تنباکو، نهضت عدالت‌خانه، ملی شدن صنعت نفت و نهضت امام خمینی علیه السلام علیه استبداد و استعمار خارجی شکل گرفت.

ب) فروپاشی شوروی و تشکیل کشورهای حوزه دریای خزر

صاحب‌نظران، عوامل مؤثر بر فروپاشی شوروی را به دو دسته عوامل داخلی و خارجی تقسیم نموده‌اند. حاکمیت مارکسیسم بر نظام شوروی و مغایرت‌های ایدئولوژیکی مارکسیسم و کمونیسم برآمده از اومانیزم و ماتریالیسم با فطرت انسانی و سنت‌های الهی، دیکتاتوری و خفقان حاکم بر جامعه شوروی و جنایات ضد بشری دولتمردان و سردمداران این کشور، بی‌اعتقادی رهبران شوروی به ایدئولوژی کمونیستی و نفاق در گفتار و رفتار آنان، تأکید بر توسعه تک بُعدی و بی‌توجهی به توسعه متوازن باعث عقب‌ماندگی این کشور، اختلاف‌های داخلی در درون حزب کمونیسم و مبارزه مستمر با مذهب و ارزش‌های معنوی از جمله عوامل داخلی فروپاشی شوروی است. همچنین کشاندن شوروی به مسابقه تسلیحاتی و گسترش ابعاد آن برای سوق دادن این کشور به توسعه تک‌بعدی و غافل ماندن از سایر ابعاد توسعه، محاصره سیاسی - امنیتی شوروی توسط آمریکا و غرب و تحریم‌های اقتصادی و صنعتی غرب علیه این کشور و جنگ‌های سلطه‌گرایانه و مداخلات نظامی شوروی نظیر جنگ کُرّه، درگیری در چین، جنگ ویتنام، رقابت‌های نظامی در آفریقا و جنگ افغانستان که یکی پس از دیگری در گرفت، بنیه اقتصادی شوروی را تضعیف کرد و به راه انداختن جنگ تبلیغاتی و روانی گسترده علیه اتحاد جماهیر شوروی توسط امپراطوری خبری غرب، جهت تخریب چهره آن کشور و بزرگ‌نمایی نقاط ضعف، پشتیبانی وسیع غرب از مخالفان نظام حاکم بر شوروی از یک طرف و بی‌اعتبار ساختن نهادهای قضایی، امنیتی و انتظامی شوروی از سوی دیگر که زمینه را برای ترویج آنارشیسم و طغیان‌های اجتماعی فراهم ساخت؛ از جمله عوامل خارجی مؤثر بر فروپاشی شوروی بود. (واعظی، ۱۳۷۹، ۷۴)

در کشاکش مزبور، نامه امام خمینی علیه السلام به گورباچف از برجسته‌ترین مصادیق تأثیرگذاری امام در گستره جهانی است. ایشان ضمن تأکید بر این که کمونیسم را از این به بعد، باید در موزه‌های تاریخ سیاسی جهان جستجو نمود، او را به مطالعه درباره اسلام و ایدئولوژی انقلابی آن فراخوانده و از افتادن به دامان غرب برحذر داشت. (کلاتی، ۱۳۹۲: ۱۰۵)

امام خمینی علیه السلام با روشن‌بینی خاص خود، این سقوط را قبل از همه دید و طی نامه‌ای به میخائیل گورباچف رئیس‌جمهور وقت شوروی، هشدار داد که بعد از این کمونیسم را تنها باید در موزه‌های تاریخ مشاهده کرد. (امام خمینی، ۱۳۶۱: ۲۱ / ۲۲۰)

ج) ظهور کشورهای مستقل پس از فروپاشی

فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، به ظهور هشت کشور جدید در یک تقاطع استراتژیکی منجر شد. تقاطعی که در شمال منطقه غرب آسیا و خلیج فارس، غرب چین و جنوب روسیه واقع است. سه کشور از این هشت کشور یعنی آذربایجان، ارمنستان و گرجستان در حوزه اروپا واقع شده‌اند. منطقه‌ای کوهستانی که بین رشته کوه قفقاز بزرگ، ترکیه و ایران (قفقاز جنوبی) قرار دارد. پنج کشور دیگر یعنی ازبکستان، ترکمنستان، قرقیزستان، قزاقستان و تاجیکستان، در استپ‌ها و بیابان‌های وسیعی واقع شده‌اند که از دریای خزر به سمت شرق تا رشته کوه‌های التای و پامیر گسترش یافته‌اند. این پنج کشور نیز کشورهای «آسیای مرکزی» نام گرفته‌اند. (مهدی‌زاده، ۱۳۸۸: ۲۹) البته این منطقه جغرافیایی در برخی از رسانه‌های فارسی‌زبان و حتی توسط برخی از تحصیل کرده‌ها، در چند سال اخیر به اشتباه «آسیای میانه» خوانده می‌شود، با وجود اینکه نام این منطقه همواره «آسیای مرکزی» به معنای مرکز قاره آسیا بوده و هست. (تقوی اصل، ۱۳۸۴: ۲۹)

د) عوامل زمینه‌ساز تعاملات فرهنگی و سیاسی با کشورهای حوزه دریای خزر

بعد از فروپاشی شوروی، ایران به نزدیک‌ترین متحد روسیه در منطقه غرب آسیا تبدیل شد و برخلاف تلاش‌های آمریکا برای منزوی کردن ایران، روسیه از ایران حمایت دیپلماتیک نمود. عنصر ژئوپلتیک و دور شدن روسیه از مرزهای ایران پس از جنگ ایران و عراق و کاهش عنصر تهدید برای تهران در کنار پیدایش یک منطقه حائل و مشترک که اینک در معرض حضور و نفوذ طرف‌های سوم قرار گرفته بود، شرایطی را پدید آورد که منافع دو کشور را به هم پیوند زد. ایران پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، تلاش زیادی در سطح بین‌المللی داشت تا در کشورهای تازه به استقلال رسیده آسیای مرکزی، به موفقیت‌های سیاسی و اقتصادی دست یابد. اما پس از یک رضایت‌مندی اولیه، جمهوری اسلامی منطقه را سرشار از مسایل امنیتی قابل توجه دید که برای همکاری فرهنگی و اقتصادی، جاذبه چندانی ندارد و حضور روسیه را به‌عنوان یک عامل توازن در محیطی بحران‌زا، تأیید کرده و با مسکو در این راه همکاری نمود.

یک. روابط سیاسی

برقراری روابط و سعی در ایفای نقش سیاسی ایران در آسیای مرکزی و قفقاز، می‌توانست رهاوردی سیاسی و مبتنی بر حضور و توسعه نفوذ ایران در این کشورها در پی داشته باشد. فروپاشی شوروی در ایران با حسن استقبال مواجه شد و فرصتی برای تحکیم روابط با کشورهای منطقه حائل با روسیه و تقویت حضور در دیگر جمهوری‌های قفقاز تلقی شد. ایران پس از فروپاشی شوروی کوشید تا از رهگذر ارتباط و تماس مستقیم با کشورهای منطقه آسیای مرکزی و قفقاز، وارد این منطقه شود و حضور و نفوذ مستمری در آن بیابد. از این‌رو،

ایران در نخستین اقدام پس از فروپاشی، جمهوری‌های تازه استقلال یافته را به رسمیت شناخت. علی‌اکبر ولایتی وزیر امور خارجه نیز در نوامبر ۱۹۹۱ از آذربایجان و پنج جمهوری آسیای مرکزی دیدن کرد و توافقی در زمینه ایجاد کنسول‌گری در همه آنها، شکل گرفت.

دو. پیشینه فرهنگی و ایدئولوژیک

از قرن هشتم و پس از پیروزی قوای اسلام، اکثر مردم قفقاز و آسیای میانه (به استثنای گرجی‌ها و ارامنه) به اسلام گرویدند و بخش عمده‌ای از منطقه، تحت کنترل امپراتوری اسلامی درآمد. از دیدگاه ایران، تمدن مشترک اسلامی - ایرانی، توجیه تاریخی برقراری روابط نزدیک فرهنگی با کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز است. رهبران ایرانی تأکید دارند که فرهنگ اسلامی - ایرانی به توسعه روابط دوستانه با این کشورها کمک می‌نماید و درک متقابل و برقراری ثبات و هماهنگی منطقه‌ای را امکان‌پذیر می‌سازد. ایران، نقشی اساسی در فرایند احیای پیوندهای فرهنگی برای خود قائل است. سیاست روسیه و پیش از آن شوروی در قرون گذشته موجب شد تا مردم مسلمان این سرزمین‌ها، با ریشه‌های فرهنگی و مذهبی خویش فاصله گیرند. اما پس از استقلال، تلاش مردم منطقه در جهت احیای هویت تاریخی، مذهبی و فرهنگی خود بوده است. ایران به‌عنوان محور تمدن کهن فارسی و همچنین پیوند دهنده آن با جهان اسلام (یعنی پیوند بخش غیرعربی با بخش عربی) می‌تواند نقش حساسی در ایجاد وحدت اسلامی در این منطقه، ایفا نماید.

ایران از دیدگاه فرهنگی نیز به‌دلیل پیشینه تاریخی، از موقعیت و شرایط خوبی در منطقه قفقاز برخوردار است. هریک از اقوام آذری، ارمنی و گرجی، با ایران و فرهنگ ایران آشنا هستند و به فرهنگ ایرانی تعلق خاطر دارند. ضمن اینکه دومین کشور شیعه یعنی آذربایجان در قفقاز قرار دارد و ارتباط نزدیک دو ملت آذربایجان و ایران می‌تواند تأمین‌کننده منافع دو کشور باشد. با توجه به اینکه مرزهای فرهنگی ایران فراتر از مرزهای سیاسی این کشور است، بخش وسیعی از فرهنگ و تمدن ایرانی در نقاط مختلف آسیای مرکزی و قفقاز پراکنده است. به‌طور کلی، فعالیت‌های تبلیغی، مذهبی و فرهنگی جمهوری اسلامی از قبیل توزیع کتب دینی، پخش برنامه‌های رادیو و تلویزیونی ایران در آسیای مرکزی، تحصیل طلبه‌های علوم دینی در حوزه‌های علمیه ایران و گشایش مساجد و مدارس دینی در آسیای مرکزی و قفقاز، چشم‌گیر است.^۱

سه. گسترش اسلام در روسیه

اسلام در روند شکل‌گیری هویت، ساختار کشور، دیدگاه جهانی و نیز تعامل روسیه با جهان خارج، نقش مهمی را ایفا نموده است. نیروی محرکه تحول هویت فرهنگی، ملی و سیاسی مسلمانان روسیه عمیقاً تحت‌تأثیر پیوستگی آنان با امپراطوری روسیه و اتحاد جماهیر شوروی سابق، فشارهای وارده برای جذب آنان، پایداری جهت از دست

1. <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=11513>

ندادن هویت خودشان و تلاش‌های مقطعی برای کسب خودمختاری بیشتر، بوده است. در پی روند لیبرالی سال‌های پایانی اتحاد شوروی و اوایل دوران پس از فروپاشی شوروی، محرک‌های مشابهی در اوج‌گیری خواست مسلمانان برای خودمختاری و تلاش دولت روسیه جهت فرونشاندن آن، از جمله توسل به زور مانند قضیه چچن، دخیل بوده است. آموزه‌های دین مبین اسلام بر تحول سیاست خارجی و چشم‌اندازهای امنیتی روسیه در دوره پس از شوروی و ماهیت روابط این کشور با بازیگران بین‌المللی و منطقه‌ای، تأثیرگذار بوده است.

در دوران شوروی، اسلام به سختی سرکوب و شالوده آن تقریباً نابود شده بود. در جریان جنگ جهانی دوم، سلسله‌مراتب اسلامی کوچک و تحت کنترل دولت دوباره ایجاد گردید و بعضی از عناصر اصلی آیین‌های مذهبی دوباره ظاهر گردید. جدال بر سر غیر مذهبی نمودن جامعه و جایگزین کردن ایمان مذهبی با الحاد علمی فروکش نکرد؛ در نتیجه در دهه ۱۹۸۰، اسلام بیشتر به صورت نشانه‌ای از هویت فرهنگی و قومی و نه یک اعتقاد معنوی فعال برای اغلب مردم آسیای مرکزی جلوه‌گر گردید. در این دوره، وفاداری به دین عمدتاً در برپایی مراسم مذهبی مرتبط با آیین‌های درگذشت، ازدواج و تدفین تجلی می‌یافت. همچنین آیین‌های گسترده‌ای از سنت‌های عامیانه مانند زیارت قبور متدینین و اجرای آیین‌هایی برای اطمینان و پشت‌گرمی از مساعدت و حمایت خداوند وجود داشت. شناخت اصول اساسی اسلام، عبادات و حتی شهادتین (شهادت به یگانگی خداوند و رسالت پیامبر اسلام) به تعداد کمی از اشخاص اکثراً مسن محدود می‌گردید. (آکینر، ۱۳۸۳: ۸۴ - ۴۵)

محیطی که پس از فروپاشی شوروی به‌وجود آمد فرصت‌هایی را به‌وجود آورد که اسلام بتواند خود را احیا کند.

چهار. نقش جمهوری اسلامی ایران بر اسلام‌گرایی در روسیه و کشورهای حوزه دریای خزر

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و استقلال جمهوری‌های آسیای مرکزی، مردم مشتاقانه به اصالت خویش روی آوردند و درصدد تجدید ساختارهایی برآمدند که توسط حکومت روس‌ها نابود شده بود. دین اسلام در زندگی مردمان آسیای مرکزی جاری است و حتی قدرت معنوی آن، پرده آهنین نظام کمونیستی را از صلابت انداخت و با وقوع انقلاب اسلامی ایران تجدید حیات اسلامی در بین ساکنین آسیای مرکزی و ماورای قفقاز به اوج خود رسید، و سرزمینی که دارای سابقه تاریخی و فرهنگی درخشان بوده و مردمان آن در قرون متمادی موجب قوت اسلام و پرچم‌دار آن بوده‌اند و دانشمندان بزرگی را در دامان خود پرورانده و صاحب مواریت ارزشمند فرهنگی و هنری هستند، بار دیگر با تحرک و هیجانی فراوان می‌رود تا از موازین اسلامی حراست و پاسداری نماید. امروزه برای اکثریت جمعیت مسلمانان در جمهوری‌های مسلمان‌نشین، استقلال واقعی به‌معنای بازگشت به هویت اسلامی است. انقلاب اسلامی ایران و دوام و استمرار آن در این نواحی، حس اسلام‌خواهی و دفاع از باورهای دینی را در میان مسلمانان آسیای مرکزی به‌مراتب افزون نموده است. مردم احساس می‌کنند پس از سال‌ها فشار و جدایی تحمیلی از فرهنگ اسلامی، بار دیگر شخصیت معنوی خود را به‌دست آورده‌اند. این روحیه موجب آن شد که مردم برای برقراری حکومت اسلامی در جمهوری‌های

خود تلاش کنند و مسلمانان در جمهوری‌های تازه استقلال یافته آسیای مرکزی به این حقیقت رسیده‌اند که تنها در پرتو برقراری حکومت اسلامی و موازین شرعی می‌توانند دوام و بقای مذهب خویش را در قلمرو زندگی، برای خود تضمین نمایند.

پنج. تحقیق و پژوهش

جهت تأیید مطالب ذکر شده تلاش گردید با انجام یک تحقیق میدانی، صحت مطالب سنجیده شود. لذا پرسش‌نامه‌ای در چند فصل تهیه و در بین افراد با ملیت‌های متفاوت توزیع گردید. در این بخش به نحوه پژوهش و نتایج آن پرداخته می‌شود.

۱. تهیه پرسش‌نامه

با توجه به اطلاعات موجود، پرسش‌نامه‌ای تفصیلی در فصول و بندهای مختلف تهیه و در بین افراد با ملیت‌های قزاقستان، روسیه، آذربایجان و ترکمنستان توزیع گردید. اکثر این افراد مذهب غیر شیعه داشته و سطح تحصیلات آکادمیک نداشتند. هدف از این موضوع این بود که میزان اطلاع از اثرات انقلاب در آحاد مختلف جامعه سنجیده شود. در مجموع ۶۲، ۷۰، ۱۱۳ و ۱۶۲ پرسش‌نامه به ترتیب برای ملیت‌های آذربایجان، روسیه، قزاقستان، و ترکمنستان تکمیل شد که جمعاً ۴۰۷ پرسش‌نامه را شامل می‌گردید. تلاش گردید در تمامی سنین و از هر دو جنس، پرسش صورت پذیرفته تا نمونه اخذ شده، نزدیکی بیشتری با جامعه داشته باشد. پس از جمع‌آوری و مرتب‌سازی پرسش‌نامه‌ها، آزمون روایی و پایایی برای پرسش‌نامه انجام گردید.

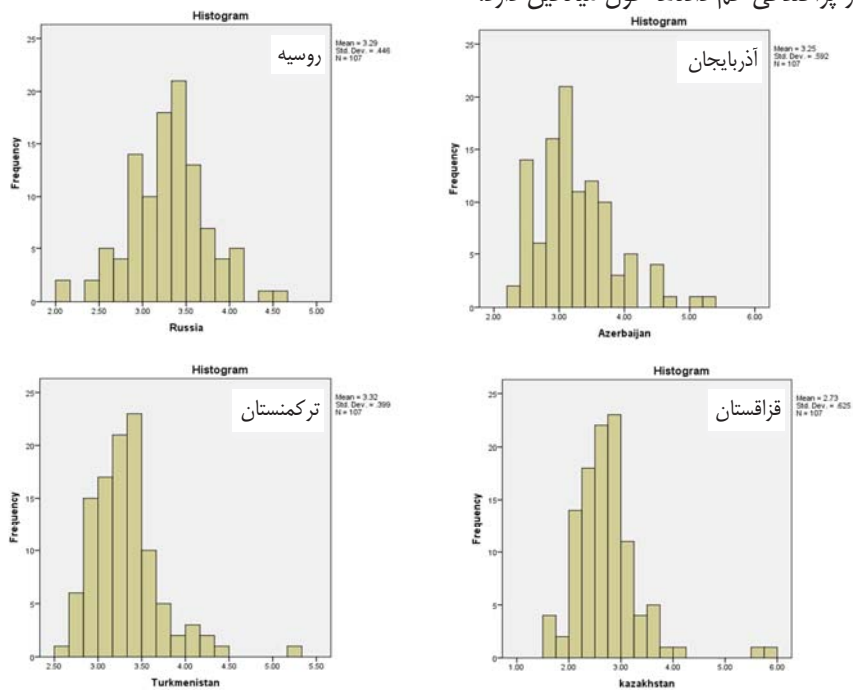
۲. توصیف و تفسیر پرسش‌نامه

برای سنجش پایایی پرسش‌نامه‌ها از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید. همچنین جهت تخمین میزان نرمال بودن داده‌ها از آزمون کولموگروف اسمیرنوف استفاده شد. نتایج نشان می‌دهد تنها داده‌های مربوط به کشور روسیه نرمال بوده و سه کشور دیگر دارای داده‌های غیر نرمال هستند. بنابراین برای مقایسه و تجزیه تحلیل داده‌ها باید از آمار غیر پارامتری استفاده نمود. در این ارتباط آزمون کای اسکوتر و کروسکال وایس مورد استفاده قرار گرفت. مرحله بعدی پس سنجش پایایی پرسش‌نامه‌ها، انجام آزمون فرضیات است. آزمون فرضیات در درک اولیه نتایج آزمون کمک می‌کند. جهت انجام آزمون فرضیات از آزمون کای اسکوتر یا کای دو استفاده گردید. نتایج نشان داد که افراد با ملیت‌های مختلف، دارای دیدگاه‌های متفاوتی نسبت به مبحث فرهنگی هستند و دید یکسانی در این زمینه ندارند. دیگر آزمونی که در این ارتباط استفاده می‌شود، آزمون کروسکال وایس است. یکی از چند آزمون ناپارامتری پرکاربرد و معتبر، آزمون ویلکاکسون (Wilcoxon) است. شاید بتوان شبیه‌ترین آزمون‌ها به این آزمون را آزمون علامت (Sign) نام برد. اما ویلکاکسون یک تفاوت عمده با آزمون علامت دارد که برتری و رجحان آن را در به‌کارگیری آزمون نشان می‌دهد. نتایج این آزمون هم مؤید نتایج آزمون کای اسکوتر می‌باشد.

۳. توصیف داده‌ها

اطلاعات و داده‌های پرسش‌نامه در چهار گروه و از چهار ملیت آذربایجان، روسیه، قزاقستان و ترکمنستان جمع‌آوری گردید. نمرات ۱ تا ۱۰ به هر کدام از سؤالات داده شد. سپس میانگین وزنی تعیین کننده نمره میانگین هر سؤال در هر کشور گردید. نمودار ۱ خصوصیات توصیفی داده‌های مورد مطالعه که همان نمرات تخصیص یافته هستند را نشان می‌دهد.

نتایج نشان می‌دهد که میانگین مقادیر میانگین تخصیص یافته به هر سؤال از ۳/۱ فراتر نمی‌رود. انحراف معیار ۰/۵ نشان می‌دهد پراکنش مقادیر میانگین‌ها هم زیاد نیست. مقادیر چولگی نشان‌دهنده نرمال نبودن داده‌ها و رنج بین ۱/۶۵ تا ۵/۳۷ اطلاعات ناخوشایندی در مورد ارتباط این کشورها با فرهنگ انقلاب اسلامی به ما می‌دهد. بر اساس نمودار ذیل، اکثر پرسش‌شوندگان در چهار ملیت مورد مطالعه دارای اطلاعاتی در حد کم (نمره ۳ از ۱۰) می‌باشد. در مرحله بعد جهت هر کدام از گروه‌ها یا هر کشور نمرات تخصیص یافته بررسی گردید. در مرحله اول میانگین نمرات تخصیص به سؤالات جهت کشور آذربایجان مورد بررسی قرار گرفت. نتایج در جدول ذیل ارائه شده است. همان‌گونه که از نتایج شکل ۱ برمی‌آید میزان میانگین نمرات در ۴ کشور از ۲/۷ تا ۳/۳۲ متغیر است. انحراف معیارها بین ۰/۰۳ تا ۰/۰۶ تغییر می‌یابد. بیشترین نمره را در کشور ترکمنستان و کمترین را در کشور قزاقستان شاهد هستیم. انحراف معیارهای کم، نشان از پراکندگی کم داده‌ها حول میانگین دارد.

شکل ۱. پراکنش نمرات تخصیص یافته به پرسش‌نامه‌ها

۴. تفسیر نتایج

۴ - ۱. نتایج سؤالات میزان آشنایی مخاطبان با ایران

نتایج در جدول ۱۰ آمده است. همان گونه که از نمرات مشخص است، میزان شناخت نسبی از ایران وجود دارد. این شناخت در مخاطبین آذری و قزاق بیشتر به صورت مستقیم بوده است و صحبت با دیگران در درجه بعدی قرار دارد. کمترین نمره، مختص به شناخت از طریق مطبوعات و رسانه است. به نظر می‌رسد فعالیت بیشتر و شناخت کشور از این طریق باید مورد توجه قرار گیرد.

جدول ۱۰. نمرات مربوط به بخش میزان آشنایی مخاطبان با ایران

سؤال	ترکمنستان	قزاقستان	روسیه	آذربایجان
آیا ایران را می‌شناسید؟	۵.۳	۵.۸	۳.۵	۳.۵
میزان شناخت شما از ایران از طریق مسافرت و برخورد مستقیم چقدر است؟	۴.۲	۵.۵	۳.۲	۵
میزان شناخت شما از ایران از طریق تحقیق و مطالعه چقدر است؟	۳.۶	۲.۹	۳.۳	۳.۲
میزان شناخت شما از ایران از طریق مطبوعات چقدر است؟	۳.۱	۲.۷	۳	۳.۷
میزان شناخت شما از ایران از طریق رسانه‌های تصویری چقدر است؟	۳.۷	۲.۸	۳.۳	۴.۵
میزان شناخت شما از ایران از طریق تصورات ذهنی چقدر است؟	۳.۹	۳.۱	۳.۶	۳.۵
میزان شناخت شما از ایران از طریق صحبت با افراد دیگر چقدر است؟	۴.۵	۳.۲	۳.۴	۴.۷

۴ - ۲. نتایج سؤالات میزان آشنایی مخاطبان با انقلاب اسلامی

نتایج در جدول ۱۱ آمده است. همان گونه که از نتایج برمی‌آید بیشترین شناخت از انقلاب و امام است. میزان شناخت در کشور آذربایجان بیشتر از دو کشور دیگر بوده است که شاید به دلیل ارتباط بیشتر با هم‌وطنان آذری‌زبان کشور باشد. کمترین میزان شناخت در کشور روسیه است.

جدول ۱۱. نمرات مربوط به بخش میزان آشنایی مخاطبان با انقلاب اسلامی

سؤال	ترکمنستان	قزاقستان	روسیه	آذربایجان
آیا انقلاب ایران را می‌شناسید؟	۴.۱	۴.۱	۳.۴	۵.۴
میزان شناخت شما از انقلاب ایران چقدر است؟	۳.۶	۳.۵	۳.۶	۴.۴
میزان شناخت شما از امام خمینی <small>رهبر</small> چقدر است؟	۴.۲	۳.۲	۳.۳	۴
میزان شناخت شما از رژیم شاهنشاهی چقدر است؟	۳.۵	۳.۶	۲.۷	۴.۶
میزان شناخت شما از انقلاب ایران از طریق مسافرت و برخورد مستقیم چقدر است؟	۳.۲	۳.۶	۲.۷	۴.۵
میزان شناخت شما از انقلاب ایران از طریق تحقیق و مطالعه چقدر است؟	۲.۹	۲.۶	۲.۵	۳.۲
میزان شناخت شما از انقلاب ایران از طریق مطبوعات چقدر است؟	۲.۸	۳.۳	۳.۷	۳.۳
میزان شناخت شما از انقلاب ایران از طریق رسانه‌های تصویری چقدر است؟	۳.۳	۲.۹	۲.۹	۳.۳
میزان شناخت شما از انقلاب ایران از طریق تصورات ذهنی چقدر است؟	۳.۲	۲.۴	۳.۲	۳.۲
میزان شناخت شما از انقلاب ایران از طریق صحبت با افراد دیگر چقدر است؟	۳.۲	۲.۴	۳.۲	۳.۲

۴ - ۳. نتایج سؤالات میزان آشنایی مخاطبان با اثرات انقلاب ایران در جهان

نتایج در جدول ۱۲ آمده است. بیشترین میزان شناخت از اثرات انقلاب در کشور ترکمنستان و آذربایجان سنجیده شده است.

جدول ۱۲. نمرات مربوط به بخش میزان آشنایی با اثرات انقلاب ایران در جهان

سؤال	ترکمنستان	قزاقستان	روسیه	آذربایجان
آیا اثرات انقلاب ایران در جهان را می‌شناسید؟	۳.۲	۳	۲.۹	۳.۷
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در جهان چقدر است؟	۲.۹	۲.۶	۳	۳.۷
آیا انقلاب ایران فقط محدود به کشور ایران بوده است؟	۳.۴	۲.۶	۲.۱	۳
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در جهان از طریق مسافرت و برخورد مستقیم چقدر است؟	۳.۲	۳.۱	۳	۳.۱
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در جهان از طریق تحقیق و مطالعه چقدر است؟	۲.۸	۲.۸	۲.۸	۳.۱
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در جهان از طریق مطبوعات چقدر است؟	۳.۱	۲.۷	۳.۴	۳
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در جهان از طریق رسانه‌های تصویری چقدر است؟	۳	۳	۳.۲	۴.۲
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در جهان از طریق تصورات ذهنی چقدر است؟	۳.۲	۲.۸	۳.۵	۲.۹
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در جهان از طریق صحبت با افراد دیگر چقدر است؟	۳	۳.۴	۲.۹	۳

۴ - ۴. نتایج سؤالات میزان آشنایی مخاطبان با اثرات انقلاب ایران در کشورهای آسیای میانه

نتایج در جدول ۱۳ آمده است. به نظر اطلاعات مخاطبان نسبت به اثرات انقلاب اسلامی در آسیای میانه، بیشتر از جهان است.

جدول ۱۳. نمرات مربوط به بخش میزان آشنایی مخاطبان با اثرات انقلاب ایران در کشورهای آسیای میانه

سؤال	ترکمنستان	قزاقستان	روسیه	آذربایجان
آیا انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه شناخته شده است؟	۳.۵	۳.۹	۲.۶	۳.۹
آیا انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳	۳.۱	۳.۸	۳.۱
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش فرهنگی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۲	۲.۸	۳	۳.۲
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق برخورد مستقیم چقدر است؟	۳.۱	۳.۳	۳.۴	۳.۱
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق تحقیق و مطالعه چقدر است؟	۲.۹	۳	۳.۴	۲.۸

سؤال	ترکمنستان	قزاقستان	روسیه	آذربایجان
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق مطبوعات چقدر است؟	۲.۹	۲.۶	۳.۵	۲.۸
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق رسانه‌های تصویری چقدر است؟	۳.۱	۳	۳.۵	۳.۷
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق تصورات ذهنی چقدر است؟	۳.۳	۳.۵	۳.۷	۲.۸
میزان شناخت شما از اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق صحبت با افراد دیگر چقدر است؟	۳	۲.۸	۴.۱	۳.۷

۴ - ۵. نتایج سؤالات میزان آشنایی مخاطبان با انواع اثرات انقلاب ایران در کشورهای آسیای میانه نتایج در جدول ۱۴ آمده است. قزاقستان دارای کمترین اثر در این ارتباط بوده است.

جدول ۱۴. نمرات مربوط به بخش میزان آشنایی مخاطبان با انواع اثرات انقلاب ایران در کشورهای آسیای میانه

سؤال	ترکمنستان	قزاقستان	روسیه	آذربایجان
آیا انواع تأثیرات انقلاب اسلامی ایران را در کشورهای آسیای میانه می‌شناسید؟	۳.۴	۳	۳.۲	۴.۱
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش سیاسی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۳	۲.۷	۳.۷	۳.۱
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش فرهنگی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۲.۷	۲.۷	۳.۲	۳.۴
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش اجتماعی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۲	۲.۹	۳.۳	۳.۹
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش اقتصادی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۳	۳.۱	۳.۱	۳
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش دینی و مذهبی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۴	۳	۲.۸	۳.۳
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش هنری کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۲.۸	۲.۷	۳.۴	۳
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش ورزشی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۳	۲.۶	۳.۶	۳
میزان شناخت شما از انواع اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق برخورد مستقیم چقدر است؟	۳.۵	۲.۹	۳	۳.۶
میزان شناخت شما از انواع اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق تحقیق و مطالعه چقدر است؟	۳.۱	۲.۹	۳.۲	۲.۹
میزان شناخت شما از انواع اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق مطبوعات چقدر است؟	۳.۵	۲.۳	۳.۴	۲.۵

سؤال	ترکمنستان	قزاقستان	روسیه	آذربایجان
میزان شناخت شما از انواع اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق رسانه‌های تصویری چقدر است؟	۳.۳	۲.۳	۳.۶	۲.۶
میزان شناخت شما از انواع اثرات انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق تصورات ذهنی چقدر است؟	۳.۱	۲.۶	۳.۱	۲.۶

۴- ۶. نتایج سؤالات میزان آشنایی مخاطبان با اثرات فرهنگی انقلاب ایران در آسیای میانه نتایج در جدول ۱۵ آمده است. قزاقستان دارای کمترین اثر در این ارتباط بوده است.

جدول ۱۵. نمرات مربوط به بخش میزان آشنایی مخاطبان با اثرات فرهنگی انقلاب ایران در آسیای میانه

سؤال	ترکمنستان	قزاقستان	روسیه	آذربایجان
آیا انواع تأثیرات فرهنگی انقلاب اسلامی ایران را در کشورهای آسیای میانه می‌شناسید؟	۳.۴	۱.۹	۲.۵	۳.۴
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش مطبوعات کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۲.۷	۱.۶	۲.۹	۲.۵
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش رسانه‌ای کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۲.۹	۱.۷	۳.۵	۲.۵
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش رفتار و رسوم مردم در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۵	۲.۲	۳.۲	۳.۴
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش تقابل فرهنگی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۲.۷	۱.۷	۳.۴	۳.۵
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش نحوه افکار مردم در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۸	۱.۸	۳.۷	۲.۶
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش تغییر شیوه فکری مردم در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳	۲.۱	۳.۴	۳
میزان شناخت شما از انواع اثرات فرهنگی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق برخورد مستقیم چقدر است؟	۳.۳	۲.۴	۲.۹	۲.۸
میزان شناخت شما از انواع اثرات فرهنگی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق تحقیق و مطالعه چقدر است؟	۳.۳	۲.۴	۳.۶	۲.۹
میزان شناخت شما از انواع اثرات فرهنگی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق مطبوعات چقدر است؟	۲.۹	۲.۴	۳.۴	۲.۲
میزان شناخت شما از انواع اثرات فرهنگی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق رسانه‌های تصویری چقدر است؟	۲.۹	۲.۵	۲.۸	۲.۶
میزان شناخت شما از انواع اثرات فرهنگی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق تصورات ذهنی چقدر است؟	۳.۴	۲.۲	۳.۴	۲.۴

۴ - ۷. نتایج سؤالات میزان آشنایی مخاطبان با اثرات سیاسی انقلاب ایران در آسیای میانه نتایج در جدول ۱۶ آمده است. قزاقستان دارای کمترین اثر در این ارتباط بوده است.

جدول ۱۶. نمرات مربوط به بخش میزان آشنایی مخاطبان با اثرات سیاسی انقلاب ایران در آسیای میانه

سؤال	ترکمنستان	قزاقستان	روسیه	آذربایجان
آیا انواع تأثیرات سیاسی انقلاب اسلامی ایران را در کشورهای آسیای میانه می‌شناسید؟	۳.۴	۲.۵	۳.۳	۳.۴
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش سیاست داخلی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۳	۲.۲	۳.۱	۳.۱
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش سیاست خارجی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳	۲	۲.۶	۲.۷
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش ارتباطات بین‌المللی در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۶	۲.۸	۳.۱	۳
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش سیاست نظامی کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۲	۲.۵	۳.۱	۲.۵
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش نحوه افکار سیاسی مردم در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۱	۲.۱	۳.۲	۳
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش تغییر شیوه فکری مردم به نحوه سیاست دولت‌ها در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۱	۲.۲	۳.۳	۲.۸
میزان شناخت شما از انواع اثرات سیاسی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق برخورد مستقیم چقدر است؟	۳.۱	۲.۷	۳.۶	۳.۳
میزان شناخت شما از انواع اثرات سیاسی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق تحقیق و مطالعه چقدر است؟	۳.۱	۱.۷	۴.۵	۲.۵
میزان شناخت شما از انواع اثرات سیاسی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق مطبوعات چقدر است؟	۳.۳	۲.۵	۳.۳	۲.۶
میزان شناخت شما از انواع اثرات سیاسی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق رسانه‌های تصویری چقدر است؟	۳	۲.۱	۳.۵	۳
میزان شناخت شما از انواع اثرات سیاسی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق تصورات ذهنی چقدر است؟	۳.۱	۲.۴	۳.۲	۲.۵

۴- ۸. نتایج سؤالات میزان آشنایی مخاطبان با اثرات دینی و مذهبی انقلاب ایران در آسیای میانه نتایج در جدول ۱۷ آمده است. قزاقستان دارای کمترین اثر در این ارتباط بوده است. در مقابل، روسیه و ترکمنستان دارای بیشترین شناخت در این زمینه هستند.

جدول ۱۷. نمرات مربوط به بخش میزان آشنایی مخاطبان با اثرات دینی و مذهبی انقلاب ایران در آسیای میانه

سؤال	ترکمنستان	قزاقستان	روسیه	آذربایجان
آیا انواع تأثیرات دینی و مذهبی انقلاب اسلامی ایران را در کشورهای آسیای میانه می‌شناسید؟	۴.۱	۳.۶	۳.۴	۳.۵
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش برخورد با مذاهب در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۶	۲.۸	۳	۳.۵
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش نحوه انتخاب مذاهب مردم در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۴	۲.۹	۴	۲.۵
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش دیدگاه دینی در بهبود زندگی در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۵	۲.۹	۴	۳
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش مقایسات مذاهب و ادیان در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۳	۲.۴	۴.۴	۲.۹
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش نحوه افکار دینی مردم و تمایل به داشتن دولت دینی در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۴	۲.۸	۳.۶	۳
آیا انقلاب اسلامی ایران در بخش تغییر شیوه فکری مردم به نحوه سیاست دولت‌ها در قبال دین و مذهب در کشورهای آسیای میانه تأثیرگذار بوده است؟	۳.۴	۳.۱	۲.۸	۳.۸
میزان شناخت شما از انواع اثرات دینی و مذهبی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق برخورد مستقیم چقدر است؟	۳.۷	۲.۷	۲	۲.۸
میزان شناخت شما از انواع اثرات دینی و مذهبی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق تحقیق و مطالعه چقدر است؟	۳	۲.۱	۳.۹	۲.۵
میزان شناخت شما از انواع اثرات دینی و مذهبی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق مطبوعات چقدر است؟	۲.۹	۲.۲	۳.۶	۲.۸
میزان شناخت شما از انواع اثرات دینی و مذهبی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق رسانه‌های تصویری چقدر است؟	۳.۱	۲.۴	۳.۵	۲.۸
میزان شناخت شما از انواع اثرات دینی و مذهبی انقلاب اسلامی ایران در کشورهای آسیای میانه از طریق تصورات ذهنی چقدر است؟	۳	۲.۲	۳.۶	۲.۶

شش. دلایل متاثر بر نتایج تحقیق و بحث

همان‌گونه که نتایج آزمون‌های توصیفی نشان داد، نمرات تخصیص یافته در کشورهای مختلف، متفاوت بوده؛ اما نشان از تأثیرگذاری انقلاب اسلامی از لحاظ سیاسی، اجتماعی و اقتصادی با توجه به موانع مختلف بوده است.

۱. سطح تحصیلات

سطح تحصیلات اکثر افرادی که مخاطب پرسش نامه بودند، کمتر دانشگاهی بود. هدف این بود که سطح اطلاعات افراد عام جامعه و نه خواص سنجیده شود. لذا علاقه‌مندی به مطالعه یا تلاش در راستای اتفاقات کشورهای دیگر در تحصیلات پایین کمتر دیده می‌شود.

۲. سواد اطلاعاتی

سواد اطلاعاتی مفهومی است که در نتیجه تحولات و تغییرات سریع در فناوری‌های اطلاعاتی پیدا شده و مجموعه مهارت‌هایی است که فرد به منظور ادامه حیات در جامعه اطلاعاتی به آنها نیازمند است. این سواد، قدرت دسترسی مؤثر به اطلاعات با ارزش، آگاهی از چگونگی سازماندهی دانش و اطلاعات، روش‌های مختلف جستجو، توان تشخیص مشکل و شناخت مؤثرترین اطلاعات برای رفع آن است. به نظر می‌رسد سطح سواد اطلاعاتی در افراد و کشورهای مورد مطالعه پایین باشد. در همین ارتباط، اطلاع و تحقیق در راستای پدیده انقلاب کمتر صورت پذیرفته است.

۳. فقدان جامعه اطلاعاتی

جامعه اطلاعاتی جایی است که تولید، توزیع و استفاده از اطلاعات برای تمامی امور زندگی به صورت آزادانه در دسترس همگان قرار داشته باشد. سواد، امروزه مجموعه عملیاتی است که یک شهروند باید برای انجام امور زندگی خود در یک شهر یا جامعه از آن برخوردار باشد. در چنین جامعه‌ای که همه مردم می‌توانند از اطلاعات خام و پرورده استفاده کنند، شانس ارتقای زندگی بهتر و دسترسی به مشاغل برتر بیشتر خواهد شد. به گفته او توانایی استفاده از رایانه، اینترنت و کاربردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات، بخشی از سواد اطلاعاتی را تشکیل می‌دهند که باید نگاه شهروندان به جامعه اطلاعاتی، متفاوت از جامعه سنتی باشد تا بتوانند جامعه جهانی اطلاعاتی را درک کنند. به نظر می‌رسد در اکثر کشورهای آسیای میانه، فقدان جامعه اطلاعاتی و سانسور اطلاعات مانع از درک اتفاقات ایران، از جمله انقلاب اسلامی بوده است.

۴. مقابله دولت‌ها و استکبار

پیروزی انقلاب اسلامی سبب خیزش و خودآگاهی ملل مسلمان این کشورها شد و اسلام به‌عنوان یک ایدئولوژی که مدعی برپاسازی حکومت جهانی اسلامی است، موجب تغییر دیدگاه‌های مسلمانان منطقه گردید. اسلام‌گرایان در مناطق قفقاز و آسیای مرکزی معتقدند، فعالیت‌های سیاسی اسلام‌گرایانه آنها از انقلاب اسلامی متأثر بوده است و با پیروزی انقلاب اسلامی، ترس و واهمه گذشته آنها از بین رفته و حس شجاعت، نترسی و خودباوری در آنها ایجاد شده است. اسلام‌گرایان در این مناطق با سیاست حکومت در ارتباط و همکاری با استکبار جهانی، حضور اقتصادی آمریکا، غرب و رژیم صهیونیستی مخالف هستند. تاجایی که گروه‌های شیعی اسلام‌گرا، جرأت ابراز عقاید سیاسی می‌کنند و اشغال قره‌باغ را در ادامه اشغال

قدس اعلام می‌دارند. آنها خواستار به رسمیت شناختن دولت فلسطین، محکومیت سیاست زور و عملیات تروریستی اسرائیل و پایان دادن کشتار فلسطیان هستند و در اعتراض به حملات و تداوم جنایات اسرائیل و گسترش موج اعتراض‌های مردم در سراسر جهان در مقابل سفارت اسرائیل تجمع می‌کنند و در پایان پرچم اسرائیل را به آتش می‌کشند.

در طول چندین سال پس از استقلال جمهوری‌ها، ترس از حکومت در ابراز مخالفت با اسرائیل از بین رفته است و این تأثیرگذاری از ابتکار امام خمینی ره در مبارزه با صهیونیسم و حمایت‌شان از مردم فلسطین نشئت گرفته است. لذا با این تأثیرپذیری حرکت‌هایی از جانب مخالفان برای خنثی‌سازی نفوذ جمهوری اسلامی انجام شد که در این فصل به حضور و نقش قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای در قفقاز و آسیای مرکزی و تأثیر آنها بر نفوذ انقلاب اسلامی در منطقه پرداخته می‌شود.

۵. سیاست روسیه در قفقاز و ایجاد حساسیت اجتماعی

روسیه به‌عنوان مهم‌ترین قدرت منطقه‌ای، همواره منافع تعریف شده‌ای در منطقه قفقاز و آسیای مرکزی داشته است. منطقه قفقاز بخشی از سرحدات روسیه را تشکیل می‌دهد، به همین سبب چه در دوره تزاری و چه در دوره حکومت شوروی، اهمیت خاصی داشته که ناشی از ویژگی‌های نظامی، سیاسی و اقتصادی این منطقه است. پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی، سرحدات طبیعی روسیه در جنوب بر خط الرأس کوه‌های قفقاز قرار گرفت و مرزهای بین‌المللی روسیه، از رود ارس به ستیغ کوه‌های قفقاز بزرگ منتقل شد و قفقاز به صورت «لولای استراتژیک» در آمد.

۶. سیاست آمریکا در منطقه و مقابله اجتماعی

پس از استقلال کشورهای قفقاز، شرکت‌های نفتی اولین گروه آمریکایی بودند که وارد منطقه شدند و وجود منابع غنی نفت و گاز، توجه دولت آمریکا به کشورهای منطقه را بیشتر نمود و این کشور، دستیابی به منابع انرژی و حضور در بازارهای منطقه را به‌عنوان سیاست اقتصادی خود انتخاب نمود. این اولین بار بود که آمریکا فرصت دخالت مستقیم در این منطقه را می‌یافت. دولت کلینتون که تقریباً از نظر تاریخی همزمان با استقلال این کشورها، دوره اول ریاست جمهوری خود را شروع نموده بود، با موقعیت جدیدی روبه‌رو شد که آمادگی برخورد با آن را نداشت. به‌تدریج و به‌خصوص در دوره دوم ریاست جمهوری کلینتون، اهداف و سیاست‌های آمریکا در قفقاز تا حدودی مشخص شد و اهمیت این منطقه نزد سیاست‌مداران آمریکایی افزایش یافت و تلاش‌های این دولت برای دستیابی به این اهداف، حالت منسجم‌تری به خود گرفت.

۷. تحرکات رژیم صهیونیستی

به دنبال سقوط اتحاد جماهیر شوروی سابق و ظهور جمهوری‌های جدید در قفقاز و آسیای مرکزی، رژیم صهیونیستی تلاش گسترده‌ای برای نفوذ اقتصادی و سیاسی در این منطقه، که اکثریت آن را مسلمانان

تشکیل می‌دادند، آغاز کرد. بدین ترتیب رژیم صهیونیستی در پایان سال ۱۹۹۲ کشورهای آذربایجان، قزاقستان، قرقیزستان و تاجیکستان را به رسمیت شناخت و در سال ۱۹۹۳ با ترکمنستان روابط دیپلماتیک برقرار کرد. اقدامات سریع تل‌آویو برای راه‌اندازی ارتباط با کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز، سه هدف اصلی سیاسی، امنیتی و اقتصادی را دنبال می‌کرد. جلوگیری از نفوذ ایران در منطقه، متقاعد کردن دولت‌های آسیای مرکزی به عدم حمایت از استقلال فلسطین و پیوستن به سازمان‌های اسلامی جهانی از مهم‌ترین اهداف دانسته می‌شد.

۸. اقدامات ترکیه در جلوگیری از بسط آرمان انقلاب

ترکیه همواره به قفقاز توجه خاصی داشته است. اندیشه ناسیونالیسم ترک، ریشه‌های اساطیری خود را در قفقاز و آسیای مرکزی می‌دید. پان ترکیسم که از اواخر قرن نوزدهم و همراه با بروز تغییر و تحولات عمده در عرصه افکار ترک‌ها که رژیم عثمانی را رژیمی کهنه و رو به زوال می‌پنداشتند، ظهور مقتدرانه‌ای از خود نشان داده بود، نتوانست در فاصله سال‌های ۱۹۰۰ تا شروع جنگ جهانی اول، به دلیل ضعف و رخوت امپراطوری، چندان موفقیتی کسب کند. با این حال، انقلاب ۱۹۰۸ ترک‌های جوان که برانگیزنده اندیشه پان ترکیسم بود، رهیافت‌های نوینی را برای آینده مطرح ساخت.

شروع جنگ جهانی اول، مجال مناسبی برای تحقق رؤیاهای پان‌ترکیست‌ها بود. در سال‌های آخر جنگ و درحالی‌که عثمانی‌ها رویاروی جنگ بزرگی در بین‌النهرین و روسیه بودند، اهتمام عمده آنها معطوف به قفقاز بود. با انقلاب ۱۹۱۷ و فروپاشی نظام تزاری، راه برای انضمام آذربایجان ایران و روس در قلمرو ترک‌ها فراهم گردید. اما درحالی‌که جنگ‌های قفقاز ادامه داشت، امپراطوری از هم فروپاشید و پان ترکیسم به‌عنوان اندیشه مسلط و حاکم، به ضعف و رکودی عمیق دچار شد.

نتیجه

به‌طور کلی برای سنجش اثرات انقلاب اسلامی می‌توان گفت که انقلاب اسلامی در تأثیر عینی بر منطقه پس از فروپاشی شوروی، دو مرحله را پشت سر گذاشت؛ از زمان فروپاشی تا سال ۱۹۹۵ مهم‌ترین راهبرد، تأکید بر استقلال این کشورها، تقویت همکاری‌های منطقه‌ای، توسعه همکاری‌های تجاری و اقتصادی، ارائه مزیت‌های ترانزیتی، پرهیز از اقدامات تنش‌زا و رفع اختلافات در منطقه، تأکید بر نفی سلطه قدرت‌های بیگانه در منطقه و تأکید بر حل و فصل مسالمت‌آمیز و تلاش برای رفع اختلافات، و تقویت اعتماد فی‌مابین ایران و کشورهای منطقه بود.

مقطع دوم، از سال ۱۹۹۵ تاکنون است که روابط کشورها با جهان غرب، اسرائیل و ترکیه و ... رشد قابل ملاحظه‌ای نموده و تبلیغات ضد انقلاب اسلامی در این کشورها شدت گرفته است که البته بی‌توجهی، عدم

شناخت و فرصت‌سوزی مسئولین دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی، در این رابطه تأثیرگذار بوده است. اراده انقلاب اسلامی و نظام برآیند آن، یعنی جمهوری اسلامی، در عین پای‌بندی به حفظ ارزش‌ها موفقیت زیادی داشته است لذا سنجش میزان موفقیت انقلاب اسلامی در تأثیرگذاری بر تحولات منطقه، در خور تأمل بسیار است. به باور بسیاری از صاحب‌نظران از نگاه نظری و معنوی، هم در زمان حیات شوروی و هم پس از آن، انقلاب اسلامی تلاش نمود الگویی جدا از الگوی کمونیستی را در منطقه ارائه کند. این الگو که برخاسته از متن دین اسلام بود، تا حدودی توانست بر بینش و فهم سیاسی مردم جامعه تأثیر بگذارد و بستر را برای استقلال خواهی منطقه فراهم نماید.

در رابطه با تأثیرات عینی و راهبردی، می‌توان گفت که کارنامه انقلاب اسلامی در کشورهای حوزه دریای خزر، فراز و فرودهای بسیاری داشته است. درحالی‌که در برخی مقاطع، سیاست‌گذاران انقلاب - که به اهمیت ژئوپلیتیک منطقه واقف بودند - دستاوردهای مثبتی بر تحولات این منطقه از خود برجای گذاشتند، اما در پاره‌ای از مقاطع به دلیل ضعف شناخت از واقعیت‌های این منطقه و البته مداخلات قدرت‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای، نتوانستند آن‌چنان‌که باید تحولات سیاسی این منطقه را بر اساس منافع ملی ایران مدیریت کنند.

انقلاب اسلامی به دلیل داشتن عناصر دینی، از لحاظ تئوری و معنوی از بدو پیروزی‌اش در سال ۱۹۷۹، علی‌رغم اینکه کشورهای حوزه دریای خزر تحت حاکمیت و کنترل شدید حکومت مسکو بود، تأثیرات ایدئولوژیکی و معنوی مشخصی بر منطقه گذاشت. این مسئله از انقلاب اسلامی، الگویی ارائه کرد که به‌عنوان چراغ راهنمای مردم منطقه در مسیر اسلام‌گرایی، آزادی‌خواهی و استقلال‌طلبی قرار گرفت و از این جهت، زمینه تحولات سیاسی چند سال بعد فراهم آمد.

پس از فروپاشی شوروی و شکل‌گیری جمهوری‌های کشورهای حوزه دریای خزر، امید آن بود که جمهوری اسلامی ایران از فضای مساعد به‌وجود آمده برای نفوذ در این منطقه و انتشار پیام و الگوی انقلاب اسلامی، استفاده بهینه کند، اما آنچه در عمل اتفاق افتاد، این بود که هیچ‌یک از دولت‌های برآمده از انقلاب اسلامی، آن‌چنان‌که باید نتوانستند تحولات سیاسی کشورهای منطقه، که هرکدام آستان تحولات درونی و بیرونی بسیاری بودند، را تحت‌تأثیرات قابل توجه در جهت حرکت مردم برای ایجاد حکومت اسلامی قرار دهند (میانجی‌گری در بحران قره‌باغ، یک استثنا محسوب می‌شود). سیاست‌مداران ایران با چالش‌های بیرونی مواجه بودند که محصول دخالت قدرت‌های جهانی و منطقه‌ای در رقابت با ایران در این منطقه است. از طرفی چالش‌ها و موانع طبیعی و ذاتی مانند تفاوت نژادی و مذهبی با کشورهای ارمنستان، گرجستان، ترکمنستان، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان، ازبکستان و گرایشات پان‌ترکیسم نیز در آذربایجان وجود دارد. شاید هم دلیل این کم‌توجهی، مسائل و الویت‌دار دیگری بود و نگاه ما به این منطقه، کمتر از دیگر مناطق و مردم آن بوده است.

به نظر می‌رسد که این موضوع، با وجود چالش‌های به‌وجود آمده از طرف دشمنان برای ملت مسلمان طبیعی باشد. لذا ایجاد جبهه جدید در مبارزه با چالش‌های موجود برای کشورهای در حال توسعه و گذر برای رسیدن استقلال و رفع موانع مهم‌تر است. از این‌رو تلاش دستگاه سیاسی در مناطق مورد نظر نظام بیشتر از این مناطق بوده است.

منابع و مأخذ

الف) منابع فارسی

۱. آکینر، شیرین، ۱۳۸۳، «سیاسی‌گری اسلام در آسیای مرکزی در دوره پس از شوروی»، ترجمه سعید نقی‌زاده، فصلنامه آسیای مرکزی و قفقاز، شماره ۴۵، بهار ۸۳.
۲. ابوالحسنی (متور)، علی، ۱۳۷۷، *مهانا گاندی؛ همدلی با اسلام، همراهی با مسلمین*، تهران، عبرات.
۳. تقوی اصل، سید عطا، ۱۳۸۴، *ژئوپلتیک جدید ایران، از قزاقستان تا گرجستان*، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه.
۴. خمینی، سید روح‌الله، ۱۳۶۱، *صحیفه نور*، تهران، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
۵. کلاتی، جواد، ۱۳۹۲، *امام خمینی و رسالت مبانی هدایت*، تهران، عروج.
۶. کولایی (طبرستانی)، الهه، ۱۳۸۹، *سیاست و حکومت در اوراسیای مرکزی (با تجدید نظر)*، بی‌جا، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
۷. کوهکن، علیرضا، ۱۳۸۸، «مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی»، *نشریه راهبرد یاس*، شماره ۱۷، بهار ۸۸.
۸. لوبون، گوستاو، بی‌تا، *تمدن اسلام و عرب*، ترجمه سید هاشم حسینی، تهران.
۹. مطهری، مرتضی، ۱۳۸۲، *پیرامون انقلاب اسلامی*، تهران، صدرا.
۱۰. ملکوتیان، مصطفی و دیگران، ۱۳۹۲، «انقلاب اسلامی ایران، لیبرال دموکراسی غرب و فروپاشی نرم‌افزار اتحاد شوروی»، فصلنامه مطالعات انقلاب اسلامی، سال دهم، ش ۳۴، پاییز ۹۲.
۱۱. مهدی‌زاده، غلامرضا، ۱۳۸۸، *سیاست‌های امنیتی و اقتصادی در آسیای میانه، قفقاز و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، بیشه.
۱۲. واعظی، حسن، ۱۳۷۹، *اصلاحات و فروپاشی*، تهران، سروش.

ب) پایگاه‌های اینترنتی

13. <http://farsi.khamenei.ir/news-content?id=115133>
14. <http://moscow.icro.ir/?c=documentShow&documentId=&18890t=4>
15. <http://ceip.org.2020>. Alexey Malashenko, Islam in Russia in

